

HISTORIA / HISTORY

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI EŁCKIEJ (CZEŚĆ 15)

W piętnastej części cyklu pt. *Kościóły i parafie diecezji ełckiej* zostaną przedstawione ośrodki religijne w Monkiniach (Matki Bożej Anielskiej), Nowej Wsi Ełckiej (św. Józefa Rzemieślnika), Okartowie (Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny) oraz dwa w Olecku (Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i Podwyższenia Krzyża Świętego). Pierwsza z wymienionych parafii znajduje się na ziemi augustowsko-suwalskiej, natomiast cztery kolejne na Mazurach. Stąd też mają różne rodowody kościoła. Parafia w Monkiniach została utworzona w ramach diecezji łomżyńskiej, pozostałe – w diecezji warmińskiej. Największymi parafiami pod względem liczby wiernych są tu parafie w Olecku (NMP Królowej Polski – ok. 10 tys., Podwyższenia Krzyża Św. – ok. 4,5 tys.), najmniejszymi zaś w Okartowie i Monkiniach – ok. 700 wiernych.

Monkinie (Matki Bożej Anielskiej)

Nazwa Monkinie wywodzi się od określenia ostępu w Puszczy Perstuńskiej: *u Błota Mońkińskiego*. Po raz pierwszy jest wymieniana w rewizji puszczy z roku 1559. Ma stare, jaćwieskie pochodzenie. *Mank* po jaćwiesku znaczyło ‘błoto’. W 1749 r. wspomniana została osada drwali zwana Budy Monkinie. W końcu XVIII w. w miejscu osady strzelców, w uroczysku Monkinie, zwanym na mapie J.C. Textora Dempowo, powstaje wieś rolnicza nazwana Monkinie, od określenia uroczyska puszczańskiego. Organizatorami życia gospodarczego, społecznego i religijnego Monkinów byli kameduli, którzy osiedlili się w klasztorze na Wigrach i przebywali na tych terenach do początków XIX w.

Parafia powstała z inicjatywy okolicznej ludności, która ze względu na spore odległości do kościoła parafialnego na Wigrach postanowiła wybudować w Monkiniach świątynię. Projekt kościoła wykonał architekt – niejaki Jedski (bądź Judski) z Suwałk, a fundatorami kościoła byli sami parafianie. Na miejsce

budowy wybrano wzgórze, na którym podczas powstania styczniowego znajdowało się miejsce straceń, gdzie wieszano powstańców. Świątynię wznoszono w latach 1922–1925. Jej poświęcenia dokonał dziekan suwalski – ks. Stanisław Szczęsłowicz 2 sierpnia 1925 r.

Parafię w Monkiniach erygowano prawdopodobnie 2 sierpnia 1925 r. jako tzw. parafię usuwalną. 15 lutego 1928 r. biskup łomżyński Stanisław Kostka Łukomski wydał dekret, na mocy którego wsie: Tobołowo, Kopanica, Bryzgiel i Krusznik (z parafii wigierskiej), Danowskie (z parafii studzieniczańskiej) oraz Walne (z parafii szczeberskiej) włączył w skład parafii Monkinie. Biskup polecił także założenie ksiąg metrykalnych oraz do wpisywania aktów stanu cywilnego. Po wybudowaniu plebanii i wydzieleniu 2 ha na cmentarz grzebalny, do parafii został przydzielony kapłan (pierwszym był ks. Mieczysław Mieszko). Wraz z jego przybyciem do Monkiń (1928 r.) zostały spełnione wszystkie warunki potrzebne do zaistnienia parafii. Obecnie parafia ta wchodzi w skład dekanatu pw. Matki Bożej Królowej Polski w Augustowie.

Kościół w Monkiniach swym wyglądem przypomina nieco kościoły góralskie. To kościół orientowany, drewniany, konstrukcji wieńcowej na kamiennym fundamencie wzmocnionym zaprawą cementową, oszalowany. Świątynia ma następujące wymiary: długość 22 m, szerokość 10,5 m, wysokość do sklepienia 7 m, wysokość wieży 12 m. Ściany zewnętrzne oraz wszystkie elementy konstrukcyjne i niekonstrukcyjne wykonano z drewna iglastego.

Wnętrze kościoła ma układ trójnawowy, bazylikowy i obejmuje m.in. prezbiterium i trzy nawy. Główne miejsce zajmuje drewniany ołtarz główny, który został zbudowany w 1932 r. przez J. Maciejewskiego. W jego polu głównym znajduje się gipsowa figura Matki Bożej z Lourdes. Wcześniej w ołtarzu znajdował się obraz Matki Boskiej Anielskiej i Serca Pana Jezusa, które zasłaniały figurę Matki Boskiej. Obecnie obraz Matki Boskiej Anielskiej znajduje się na lewej ścianie prezbiterium, nad drzwiami zakrystii. Namalowany został w 1930 r. przez ks. Józefa Adamczyka z Poznania. Po bokach ołtarza umiejscowiono dwie gipsowe figury: św. Stanisława Biskupa i Męczennika oraz św. Antoniego Padewskiego. Nieco poniżej figury Matki Bożej umieszczono drewniane tabernakulum, a po jego bokach dwa barokowe świeczniki z końca XIX w. Między rzeźbami ustawiono cztery filary na cokole z kapitelami astragalowymi.

Oprócz ołtarza głównego w kościele znajdują się jeszcze dwa ołtarze boczne: Matki Bożej Częstochowskiej i św. Stanisława Kostki. Pierwszy został wykonany w 1928 r. i poświęcony był początkowo św. Teresce od Dzieciątka Jezus.

Do wschodniej ściany prezbiterium przylega niewielka, czworoboczna kaplica, wykonana z drewna iglastego. Kaplice tę zbudowano w 1938 r. dzięki staraniom ówczesnego proboszcza parafii oraz miejscowej ludności dla upamiętnienia miejsca straceń powstańców z 1863 r. Wewnątrz niej znajduje się rzeźbiony ołtarz, którego centralną część stanowi płaskorzeźba Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Twórcą ołtarza był J. Maciejewski. Na szczycie kaplicy widnieje napis: *Za wiarę i Ojczyznę.*

Plebanię stanowi budynek drewniany na podmurówce, w kształcie niezamkniętego prostokąta o wymiarach: długość 22 m, szerokość 12 m, wysokość (do szczytu) 7 m. Zbudowano ją staraniem mieszkańców na początku lat dwudziestych XX w.

Cmentarz parafialny położony jest w lesie odległym od kościoła o ok. 600 m. Założył go ks. Mieczysław Mieszko pod koniec lat dwudziestych XX w. Jego powierzchnia sięga dziś ok. 2 ha, ogradza go płot metalowy na podmurówce. Na cmentarzu znajdują się m.in. groby trzech proboszczów monkińskich: ks. Bolesława Ciecuchowskiego, ks. Stanisława Chmielewskiego i ks. Jana Kibisa oraz księdza wywodzącego się z parafii – Bolesława Pietrewicza.

W 1974 r. do parafii należało 800 wiernych, w 1997 r. – ok. 600, a w 2017 r. – ok. 700. Zamieszkują oni kilkanaście miejscowości: Ateny, Bryzgiel, Czerwony Krzyż, Danowskie, Kopanica, Krusznik, Lipowe, Monkinie, Tobołowo, Walne i Zakąty.

W okresie istnienia parafii funkcję proboszcza pełnili: ks. Mieczysław Mieszko (1928–1939), ks. Bolesław Ciecuchowski (1939–1943), ks. Wincenty Gogas (1943–1945), ks. Jan Rogowski (1945), ks. Eugeniusz Niecikowski (1945–1951), ks. Stanisław Wojtkowski (1951–1952), ks. Stanisław Chmielewski (1952–1969), ks. Eugeniusz Berezowski (1969–1975), ks. Bronisław Ksepka (1975–1988), ks. Jan Kibis (1988–2014) i ks. Jarosław Gosk (od 2014 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Bolesław Pietrewicz, ks. Krzysztof Pachucki oraz s. Stefania Korzuń SSCJ.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 51–134; J. Majewski, *Dzieje parafii Wigry w latach 1800–1946*, Łomża 1985 [mps BWSDL]; W. Jemielity, *Zespół pokamedulski w Wigrach*, Łomża 1988; W. Jemielity, *Parafie Suwałk i okolicy*, Łomża 1990; J. Sikora, *Z wizytą w parafii: Monkinie*, „Martyria” 2004, nr 10, s. 9, 24; K. Pachucki, *Dzieje parafii w Monkiniach w latach 1925–2000*, Ełk 2004 [mps BWSDE]; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 371–372; W. Guzewicz, *W kręgu dziejów kościołów i parafii dekanatu pw. MB Królowej Polski w Augustowie*, Ełk 2016, s. 37–43; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 165.

Nowa Wieś Ełcka (Św. Józefa Rzemieślnika)

Początek miejscowości sięga 1439 r., kiedy to wielki mistrz Paweł von Rusdorf nadał Filipowi Ellendowi 6 włók sołeckich i 36 włók boru nad rzeką Ełk w celu założenia wsi Dąbrowa. Później miejscowość ta otrzymała nazwę Nowej Wsi. Pierwsi osadnicy, z których każdy otrzymał po jednej włóce ziemi, byli na trzydzieści lat zwolnieni od opłat, obciążano ich natomiast obowiązkiem posług na rzecz zamku w Ełku oraz pracą w miejscowym młynie krzyżackim. W sto lat po założeniu wsi było tu 55 gospodarstw i 8 karczem – sami Polacy.

Nowa Wieś była kilka razy niszczona. Po raz pierwszy było to w 1656 r., kiedy tereny te najechały oddziały tatarskie. Większość mieszkańców została wówczas wzięta w jasyr. Kolejne zniszczenia nastąpiły na początku XVIII w., w czasie epidemii dżumy. Zmarła wtedy jedna trzecia ludności. W 1757 r. stały tu 43 domy (236 mieszkańców). Podczas wojen napoleońskich wieś dwukrotnie nawiedzała cholera, która pochłonęła wiele ofiar. Od początku Nowa Wieś była uprzemysłowiona. Młyn wodny, który powstał równocześnie ze wsią, miał cztery kamienie, podczas gdy młyn ełcki tylko dwa. Z usług jego korzystali także Polacy zza granicy. W 1752 r. uruchomiono tu papiernię, która produkowała siedem gatunków papieru ze znakami wodnymi. Po wojnach napoleońskich papiernia podupadła, potem uległa likwidacji. W 1859 r. urządzono w niej młyn. W XIX w. powstała tu kolej, elektrownia, cegielnia i dwie gorzelnie. Przyczyniło się to do znacznego rozwoju gospodarczego wsi. W 1928 r. w zabudowaniach po rozparcelowanym w latach 1904–1905 folwarku założono szkołę rolniczą.

Myśl o utworzeniu parafii w Nowej Wsi Ełckiej powstała bardzo wcześnie, bo już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, jednakże z powodu braku stosownego pozwolenia ze strony władz państwowych udało się ją zrealizować dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych. Głównym inicjatorem i organizatorem parafii był ks. Józef Wysocki z Ełku. Za jego przyczyną w czerwcu 1988 r. został poświęcony w Nowej Wsi Ełckiej krzyż i plac pod budowę kościoła. W niecały rok później (1 lipca 1989 r.) bp Edmund Piszcz erygował tu parafię pw. św. Józefa. Teren parafii został wydzielony z parafii św. Wojciecha w Ełku. Dziś wchodzi w skład dekanatu katedralnego Matki Bożej Fatimskiej.

Pierwszym obiektem kultu w nowo powstałej parafii była drewniana kaplica o wymiarach: długość 19 m, szerokość 9 m i wysokość 4 m. Zbudowano ją na przełomie lipca i sierpnia 1988 r., a poświęcono 21 sierpnia 1988 r. Aktu tego dokonał ks. Józef Wysocki. Kaplica funkcjonowała do 1995 r., po czym została rozebrana.

Obecnie istniejący kościół, projektu B. Janickiej, zbudowano w latach 1988–1995. Kamień węgielny pod tę budowę, poświęcony 6 czerwca 1991 r. przez papieża Jana Pawła II, wmurował bp Wojciech Ziemba 15 czerwca 1994 r. W rok później, tj. 8 kwietnia, dokonał on także poświęcenia świątyni. Świątynia, zbudowana z cegły w stylu współczesnym, otynkowana, jest trójnawowym kościołem na planie prostokąta z wieżą od strony zachodniej. Całkowita długość kościoła wynosi 50 m, szerokość 18 m, wysokość do 15 m, wysokość wieży – ok. 24 m.

W centralnej części świątyni, na ścianie prezbiterium, znajduje się znacznych rozmiarów rzeźba z drewna lipowego przedstawiająca Chrystusa Zmartwychwstałego. Poniżej, na przecięciu ramion krzyża, znajduje się okrągłe tabernakulum. Ołtarz soborowy znajdujący się w prezbiterium wykonano z granitu. W tym samym stylu, co tabernakulum i ołtarz, utrzymane są ambonka, świecznik pod paschał oraz chrzcielnica.

Ołtarz boczny św. Józefa został usytuowany po stronie wschodniej Kościoła. Ołtarz stanowi drewniana płyta przytwierdzona do ściany, mająca formę wydłużonego prostokąta, zakończona trójkątnym szczytem z drewnianą półką umieszczoną na wysokości jednej piątej od dołu ołtarza. W centrum umieszczono

dużych rozmiarów drewnianą rzeźbę św. Józefa. Ołtarz boczny Najświętszej Maryi Panny, usytuowany po stronie zachodniej Kościoła, został rozwiązany analogicznie jak ołtarz po przeciwnej stronie. W centrum umieszczono dużych rozmiarów drewnianą rzeźbę Maryi.

Droga Krzyżowa, podobnie jak inne rzeźby w kościele, powstała w pracowni M. Omieczynskiego z Warszawy.

Oprócz kościoła w Nowej Wsi Ełckiej na terenie parafii są dwie kaplice filialne: w Bobrach i w Domu Opieki Społecznej w Nowej Wsi. Pierwsza z nich powstała w latach osiemdziesiątych na terenie ówczesnego PGR-u w Bobrach, które należały wówczas do parafii w Prostkach, a poświęcono ją św. Stanisławowi Kostce. Pierwsza Msza św. została w niej odprawiona w 1985 r. Kaplicę tę umieszczono w dawnym budynku gospodarczym. Jest to obiekt zbudowany z cegły, o wymiarach: 23 m długości, 9 m szerokości i ok. 6 m wysokości. Druga kaplica (w Domu Opieki Społecznej) powstała na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku i ma ok. 60 m² powierzchni.

Plebanię stanowi obiekt jednopiętrowy, murowany, na planie prostokąta, o dachu dwuspadowym, przylegający bezpośrednio do kościoła od strony południowo-zachodniej.

Cmentarz grzebalny (parafialny) znajduje się w odległości ok. 1 km od kościoła. Powstał on jeszcze w czasach protestanckich. Dziś ma powierzchnię ok. 2 ha.

W 1997 r. do parafii należało ok. 2000 katolików, a w 2017 r. – ok. 1800. Zamieszkują oni siedem miejscowości: Barany, Bobry, Maleczewo, Miechowo, Niedźwieckie, Nowa Wieś Ełcka i Zdunki.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Lech Janowicz (1989–1991), a następnie ks. Ryszard Grabowski (1991–2002), ks. Krzysztof Brzostek (2002–2010), ks. dr Stanisław Józwiak (2010–2013), ks. dr Andrzej Jaśko (2013–2017), ks. Andrzej Bryg (od 2017 r.). W przeszłości proboszczowi pomagał jeszcze jeden kapłan. Z parafii pochodzi m.in. ks. dr Jerzy Szorc, o. Hubert Kasztelan Ocist., s. Noemi Tyszko OSB.

J. Kawecki, B. Roman, *Ełk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; W. Lewczuk, M. Abramczyk, *Parafia pw. św. Józefa w Nowej Wsi Ełckiej*, „Martyria” 1993, nr 1, s. 5; M. Rózio, *Działalność duszpasterska w parafii św. Wojciecha w Ełku w latach 1971–1997*, Warszawa 1998 [mps BUKSW]; Ł. Młodziński, *Konsekracja kościoła w Nowej Wsi Ełckiej*, „Martyria” 2000, nr 11, s. 13; B. Okrągła, *Postawy religijno-moralne mieszkańców wsi w warunkach restrukturyzacji na podstawie parafii Nowa Wieś Ełcka*, Olsztyn 2001 [mps BUWM]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii: Nowa Wieś Ełcka*, „Martyria” 2004, nr 2, s. 9, 13; W. Guzewicz, *Kościół i parafie ziemi ełckiej*, Ełk 2008, s. 113–120; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 373–375; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 166.

Okartowo (Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny)

Początki Okartowa sięgają czasów osadnictwa Prusów. Na wzgórzu koło kościoła, w miejscu zabudowań bylej plebanii, znajdowała się pruska strażnica. Po 1340 r. w miejscu tym strażnicy Krzyżacy wzniesli zamek służący do obrony przesmyku między jeziorami na wschodniej rubieży rozwijającego się państwa krzyżackiego. Prawie równocześnie z pobudowaniem zamku powstała osada służebna (Egirsbergk). Podczas najazdów Litwinów w 1361 r. i w 1371 r. zamek został zniszczony, a jego załoga dostała się do niewoli. Wraz z upadkiem zamku przestała istnieć osada służebna. W 1485 r. była tu osada rybaków-pszczelarzy, która w 1472 r. otrzymała przywilej lokacyjny na prawie chełmskim. W 1511 r. Okartowo, wieś czynszowa na obszarze 8 włók, nazywało się Eckersburg. W 1656 r. zostało spalone przez Tatarów. Podczas wielkiej epidemii dżumy w latach 1710–1711 większość mieszkańców Okartowa zmarła. Kolejne zniszczenia dotknęły miejscowość w okresie I wojny światowej. Tu rozgrywała się bowiem tzw. pierwsza i druga bitwa mazurska. Spalonych zostało wówczas prawie trzy czwarte zabudowań.

Pierwsza świątynia pw. św. Bartłomieja została wzniesiona w 1500 r. na gruncie byłego zamku Egirsbergk. Funkcję ostatniego księdza katolickiego sprawował Bartłomiej Danowski, zmarły w 1530 r. Po sekularyzacji Prus pierwszymi duchownymi ewangelickimi byli: Jakub Danowski (brat wymienionego) i Jan Danowski. Zbór ewangelicko-augsburski istniał tu do końca lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Po wielu latach starań świątynia ta została nabyta od ewangelików w 1981 r. (za sumę 3 350 000 zł). Parafię erygował biskup warmiński Jan Obląk, najpierw jako tymczasową, a następnie jako stałą, dekretem z 5 listopada 1984 r. Od 2020 r. parafia należy do dekanatu orzyskiego pw. św. Jana Pawła II.

Pierwszy kościół murowany powstał w 1799 r. Zbudowano go z kamienia polnego na fundamentach starego kościoła. Po I wojnie światowej świątynia w Okartowie uległa poważnemu zniszczeniu. Kościół odbudowano w latach 1914–1923, ale z pewnymi zmianami (np. brak jest bocznych krucht). Świątynia orientowana, jednowieżowa, murowana z cegły i otynkowana, na planie prostokąta. Wieża, w drugiej kondygnacji drewniana, przykryta hełmem giętym z latarnią, którą wieńczy ozdobny krzyż z motywem gwiazdy betlejemskiej. W wieży są umieszczone dwa dzwony: większy i mniejszy z datami 1914–1918.

W kościele zachował się barokowy ołtarz z kazalnicą z XVII w., która została zdjęta. Wykonany z drewna, wypełnia całą przestrzeń między jedną a drugą ścianą nawy głównej. Ołtarz architektoniczny jednoosiowy, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. Nad arkadą główną ołtarza (niegdyś miejsce do głoszenia kazań) znajduje się figura Niepokalanej, a poniżej tabernakulum. Obraz św. Bartłomieja Apostoła umieszczony na górnej części ołtarza jest kopią obrazu José de Ribery, hiszpańskiego malarza z pierwszej połowy XVII w.

Po drugiej stronie nawy głównej znajduje się prospekt organowy bogato zdobiony. Obudowa organów zachowała się w niezmienionym kształcie i kolorystyce,

natomiast wnętrze organów zostało prawdopodobnie sprzedane lub zabrane przez pastora. Na ścianie w pobliżu organów zawieszono dwie tablice z nazwiskami mieszkańców Okartowa i okolic, którzy zginęli w latach 1914–1918.

Wnętrze nakryte stropem beczkowym, obiega z trzech stron empora wsparta na 12 drewnianych słupach. Całe wnętrze posiada bogatą i ciekawą polichromię roślinno-geometryczną i symboliczną, zakomponowaną w prostokątnych płycinach malarskich, między którymi umieszczone są napisy w języku niemieckim pochodzące z Biblii. Tłumaczenie napisów: 1. „Twoje Słowo Panie jest dla moich stóp pochodnią i światłem na mej drodze”, 2. „Mój dom będzie nazywany Domem Modlitwy dla wszystkich narodów”, 3. „Wszystko, co żyje, niech chwali Pana”. W nawie głównej zawieszono dwa drewniane, polichromowane żyrandole w kształcie ośmiokąta, pochodzące z lat 1914–1920.

Msza św. sprawowana jest w także w miejscowości Cierzpięty, w budynku świetlicy wiejskiej.

Cmentarz komunalny, znajdujący się w odległości ok. 1 km od kościoła, założono w 1996 r. Ma on ok. 1 ha powierzchni. Pochowany jest na nim m.in. ks. Jerzy Burzik, jeden z proboszczów okartowskich.

Plebanię wybudowano w latach 1985–1987. Jest to budynek trójkondygnacyjny, murowany i otynkowany.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1450 katolików, a w 2017 r. – ok. 730. Zamieszkują oni dwanaście miejscowości: Chmielewo, Cierzpięty, Drozdowo, Dziubiele, Dziubiele Małe, Nowa Wieś, Nowe Guty, Okartowo, Suchy Róg, Tuchlin, Wężewo oraz Zastrużne.

W parafii duszpasterzowali m.in.: ks. Tadeusz Pietruszka (1983–1984) – p.o. proboszcza, ks. Jerzy Burzik (1984–2004), ks. Dariusz Rogiński (2004–2009), ks. Marcin Nowik (2009–2019), ks. Łukasz Różycki (administrator, 2019–2020), ks. Paweł Tober (od 2020 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Jan Kwiatkowski i ks. Andrzej Zieliński SAC.

J. Wojtkowski, *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992*, Olsztyn 2002; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Okartowo*, „Martyria” 2008, nr 2, s. 10, 24; W. Guzewicz, *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Ełk 2012, s. 47–54; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 376–378; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 167.

Olecko (Podwyższenia Krzyża Świętego)

Okolice Olecka od XIV w. były centrum osadnictwa polskiego, głównie z Mazowsza. Książę Albrecht Hohenzollern w 1560 r. założył miasto Margrabowa, ale ludność polska używała także nazwy Olecko. Jako ważny ośrodek wymiany handlowej na pograniczu polsko-litewsko-pruskim miało Olecko największy rynek spośród wszystkich tamtejszych miast (ponad 5,5 ha). Od 1634 r. istniał

tu szpital (przytułek), 1698 r. – poczta, 1762 r. – apteka, 1878 r. – kolej, 1884 r. – gazeta „Oletzker Zeitung”. W XIX w. funkcjonowały w Olecku szkoła miejska, szkoła ludowa, szkoła rolnicza (1880) oraz prywatne szkoły dla dziewcząt.

Na mocy drugiego pokoju toruńskiego (1466) Olecko pozostało w państwie krzyżackim, od 1525 r. w Prusach Książęcych, od 1657 r. w Brandenburgii, a 1701 r. zostało włączone do Prus; od 1928 r. do 1945 r. nosiło nazwę Treuburg (Wierny Gród); 1945 r. znalazło się w Polsce. Do 1975 r. i znowu od 1999 r. siedziba powiatu; obecnie ośrodek drobnego przemysłu i handlu i edukacji – mieściła się tu m.in. pierwsza w regionie (1992–2013) prywatna wyższa uczelnia – Wszechnica Mazurska.

Razem z lokalizacją miasta powstał zbór protestancki (1560), aczkolwiek pierwszy duchowny – Wawrzyniec Prostka – urzędował tu już od roku 1552. Ok. 1818 r. Olecko stało się siedzibą diecezji ewangelickiej pokrywającej się niemal z obszarem ówczesnego powiatu. Wśród jej superintendentów wyróżnił się August Fryderyk Czygan (1820–1837), założyciel i redaktor wydawanej po polsku gazety „Nowiny o Rozszerzaniu Wiary Chrześcijańskiej” oraz inicjator diecezjalnego synodu pastorów (1836). Ostatni kościół ewangelicki spłonął na początku 1945 r.; pochodził z drugiej połowy XVII w. (ołtarz z 1702 r. – warsztat Döbelsa, ambona z 1692 r., a trzy dzwony z lat 1776–1839).

Dzieje parafii katolickiej w Olecku sięgają drugiej połowy XIX w. i związane są z napływem na te tereny ludności katolickiej, która w 1863 r. otrzymała własnego duszpasterza (od 1853 r. była tu już kuracja). W 1867 r. w miejsce dotychczasowej stacji misyjnej powstała samoistna placówka duszpasterska. W cztery lata później – 31 marca 1871 r. – bp Filip Kremenz erygował w Olecku parafię pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i Świętego Wojciecha. Zgodnie z dekretem nowo powstała parafia weszła w skład dekanatu sambijskiego z siedzibą w Królewcu i obejmowała tereny powiatu oleckiego oraz goldapskiego. W 1926 r. utworzono przy kościele św. Leona w Goldapi samodzielną placówkę duszpasterską. Tym samym zasięg terytorialny parafii w Olecku zmniejszył się do granic ówczesnego powiatu oleckiego. Taki stan przetrwał do II wojny światowej.

Po zakończeniu II wojny światowej i ustaleniu granic Polski nastąpił napływ na omawiane tereny ludności katolickiej. Nowi mieszkańcy zaczęli przejmować dotychczasowe kościoły protestanckie i prosili o poświęcenie ich dla kultu katolickiego. Zaraz po wojnie parafia w Olecku obejmowała także teren późniejszych parafii w Wieliczkach (do 1956 r.), Cichym, Świętajnie, Gąskach i Kowalach Oleckich (do 1962 r.).

Dalsze zmiany granic parafii nastąpiły w latach 1974–1978. Wówczas to z terenu parafii wydzielono dwie nowe: w Szarejkach i Szczecinkach. Zmiany polityczne w latach osiemdziesiątych pozwoliły na utworzenie większej liczby parafii także w samym mieście. Wraz z wybudowaniem nowego kościoła pw. NMP Królowej Polski w centrum miasta początkowo przeniesiono siedzibę parafii, a 15 sierpnia 1987 r. utworzono dwie odrębne parafie. W 1998 r. z parafii pw. Krzyża Świętego wydzielono jeszcze jedną parafię – Wniebowzięcia NMP. Widzimy zatem, jak na przestrzeni kilkudziesięciu lat wskutek zmian administracyjnych zmniejszył się znacznie obszar parafii.

Od 2002 r. parafia jest siedzibą dekanatu oleckiego pw. św. Jana Apostoła, w skład którego wchodzi sześć parafii: Cimochy, Gąski, Olecko (pw. Podwyższenia Krzyża Św.), Olecko – Lesk (pw. Wniebowzięcia NMP), Szczecinki i Wieliczki.

Początkowo kult Boży sprawowano w tymczasowej kaplicy. Ze względu jednak na jej prowizoryczny charakter przystąpiono już w 1859 r. do budowy murowanej świątyni. Ukończono ją w 1861 r. W rok później, tj. 27 sierpnia 1862 r. biskup pomocniczy warmiński – Antoni Frenzel konsekrował kościół, nadając mu tytuł Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Wojciecha.

Jest to kościół orientowany w stylu neogotyckim z czerwonej cegły, nakryty dachem dwuspadowym z wieloboczną absydą od wschodu. Do prezbiterium od północy i południa przylegają dwa pomieszczenia na rzucie prostokątnym nakryte dachem pulpitowym. Długość świątyni wynosi 25 m, szerokość 11 m i wysokość 9 m, grubość murów dochodzi do 0,5 m. Od zachodu do kościoła przylega wieża o wysokości 20 m, dwukondygnacyjna, z czerwonej cegły, nakryta hełmem w formie smukłego stożka zwieńczonego kulą i krzyżem. Znajdują się w niej trzy dzwony.

W wyposażeniu wnętrza kościoła najważniejszym akcentem są trzy ołtarze architektoniczne w stylu neogotyckim, wykonane z drewna dębowego. W głównym ołtarzu, jednopolowym, znajduje się obraz Jezusa Chrystusa, a poniżej tabernakulum w formie szafki dwudrzwiowej. Obok ołtarza umocowano dwie polichromowane płaskorzeźby przedstawiające scenę Narodzenia i Zmartwychwstania Pana Jezusa. Cały ołtarz zwieńczony jest krzyżem z pasyjką, obok którego stoją dwie rzeźbione, polichromowane figury: Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Ewangelisty. Ołtarze boczne usytuowane są po obu stronach prezbiterium, w narożach ściany tęczowej. Jeden z nich poświęcony jest Matce Bożej, drugi – św. Józefowi. Na ścianie północnej kościoła znajduje się drewniana ambona w kształcie wieloboku, wsparta na kolumnie, z prostym zapieckiem i nadwieszonym baldachimem zwieńczonym krzyżem. Na ścianach świątyni zawieszono są obrazy: Matki Bożej Nieustającej Pomocy, św. Antoniego, św. Maksymiliana Marii Kolbego, Jana Pawła II oraz Wieczery Pańskiej. Przy wejściu, w kruchcie kościoła, znajdują się kamienna kropielnica i krucyfiks z 1949 r. Tuż za nimi – drewniany balkon chórowy, oparty na czterech filarach. Na nim umieszczono jedenastogłosowe organy z 1867 r.

W parafii znajduje się Sanktuarium Krzyża Świętego. Zostało ono ustanowione dekretem biskupa elckiego Wojciecha Ziemby 13 maja 1994 r. Początki jednak kultu Krzyża Świętego wiążą się z rokiem 1981 r. Wówczas to na krzyżu misyjnym, postawionym 19 czerwca 1960 r. tuż obok kościoła, zaczęła sączyć się czerwona ciecz. Wycieki były dość obfite. Ludność odczytywała w tym znaku krwawiące rany Chrystusa. W 1987 r. staraniem ks. Stanisława Tabaki (ówczesnego rektora kościoła) krzyż obudowano, tworząc rodzaj kaplicy na planie kwadratu. We wnętrzu kaplicy umieszczono obrazy – wota oraz tablicę z krótką historią wydarzeń. Ramię poprzeczne krzyża zostało umieszczone w specjalnej gablocie.

Do niedawna na terenie parafii znajdowała się także półpubliczna kaplica pw. Przemienienia Pańskiego przy ulicy M. Konopnickiej 3. Powstała ona w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia w budynku mieszkalnym jako votum wdzięczności za szczęśliwy powrót ks. Czesława Kardela z Syberii. W późniejszym

okresie dobudowano do niej przybudówkę o wymiarach 4 m x 4,5 m. Wymiary kaplicy to: długość 10 m, szerokość 4 m, wysokość 4 m (wysokość całego budynku sięga 15 m). W prezbiterium kaplicy umieszczono XIX-wieczny krzyż z pasyjką oraz tabernakulum.

Plebanię stanowi budynek murowany z końca XIX w., jednopiętrowy z zagospodarowanym poddaszem, podpiwniczony, o wymiarach: 15,5 m długości, 13 m szerokości i 15 m wysokości. Obok, w podwórzy, wybudowany jest dom parafialny (murowany, jednopiętrowy).

Cmentarz parafialny znajduje się w niedalekim sąsiedztwie od kościoła i ma powierzchnię ok. 1,5 ha. Został założony w drugiej połowie XIX w. wraz z powstaniem parafii. Obok cmentarza – kaplica przedpogrzebowa. Wierni chowani są też na cmentarzach komunalnych w Olecku przy ul. Gołdapskiej i przy ul. Wiejskiej.

W 1997 r. teren parafii zamieszkiwało ok. 3500 katolików, a w 2017 r. – ok. 4600. Terytorium parafii wyznaczają ulice: al. Zwycięstwa (nr. 23–39a), Asnyka, Armii Ludowej, Baczyńskiego, Batorego, Bohaterów Białostoczczyzny, Broniewskiego, Cisowa, Dąbrowskiej, Jagiellońska, Kajki, Kasprowicza, Kochanowskiego, Konopnickiej, Kościuszki, Lipowa, 1 Maja (nr. 18–22), Mazurska, Mereckiego, Młynowa, Nocznickiego (nr. 19–26), Norwida, Orzeszkowej, Prusa, Przybyszewskiego, Reja, Reymonta, Sienkiewicza, Słowackiego, Staffa, Syrokomli, Targowa, Tuwima, Warmińska, Zamkowa, Zana, Żeromskiego.

Od 1853 r. duszpasterzami byli następujący kapłani: Jan Osiński (1853–1867), Karol Schneider (1867–1885), Józef Knorr (1886–1891), Franciszek Schnarbach (1892–1900), Bernard Zimmermann (1900–1911), Franciszek Biernath (1911–1920), Jan Zink (1920–1926), Karol Langwald (1926–1934), Artur Schultz (1934–1935), Horst Markowsky (1935–1944), Aleksander Harusiewicz (1944–1945). Po wojnie posługę duszpasterską w parafii pełnili: ks. Jan Tomaszewski (1945–1946), ks. Wacław Batowski (1946–1948), ks. Ludwik Białek (1948–1953), ks. Kazimierz Mackiewicz (1953–1975), ks. Józef Mańkowski (1975–1980), ks. Edmund Łagód (1980–1987), ks. Jerzy Brzeszczyński (1987–1989), ks. Stanisław Tabaka (1989–2006), ks. Marian Salamon (2006–2016), ks. Andrzej Bryg (2016–2017), ks. Waldemar Barnak (2017–2020), ks. dr Andrzej Jaśko (od 2020 r.). W parafii pracuje także wikariusz.

Z parafii pochodzi m.in. ks. Andrzej Trejnowski, ks. Jacek Łabęcki SDS, o. Paweł Petelski OMI, ks. Marek Godlewski, br. Zbigniew Openchowski OFM Con.

Olecko. Z dziejów miasta i powiatu, pod red. A. Chileckiego, E. Lubowickiego, W. Luczewskiego, A. Wakara, Pojezierze 1974; E. Samsel, *Sanktuaria diecezji elckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojeckie. Elk, 20–22 kwietnia 1994 r.*, Elk 1996, s. 334; Z. Chmielewski, *Organizacja parafii i dzieje duszpasterstwa katolickiego w Olecku od jej założenia do 1992 r.*, Warszawa 1998 [mps BWSDE]; M. Salamon, *Uroczystości przy krzyżu w Olecku*, „Martyria” 2001, nr 10, s. 7; J. Sikora, *Z cyklu: Z wizytą w parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Olecku*, „Martyria” 2002, nr 10, s. 12; M. Klimaszewski, *Duszpasterstwo w Sanktuarium Krzyża Świętego Olecka*, Olsztyn 2004 [mps BUWM]; W. Guzewicz, *Zarys dziejów parafii Olecka*, w: *Ziemia olecka na początku XXI wieku*, pod red. W. Krajewskiego, W. Guzewicza, „Episteme” 35(2004), s. 143–176; R. Demby, *Z dziejów ziemi oleckiej*, „Episteme” 35(2004), s. 9–66; R. Demby, *Powiat olecki po II wojnie światowej*, „Episteme” 35(2004), s. 67–140; W. Guzewicz, *Olecko*,

„Encyklopedia Katolicka”, t. 14, Lublin 2010, kol. 499–500; *Dzieje Olecka*, pod red. S. Achremczyka i in., Olecko 2010; W. Guzewicz, *Sanktuaria diecezji ełckiej*, Ełk 2011; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 383–385; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 170; M. Salamon, *Życie religijne pod Krzyżem Oleckim*, [Ełk] 2020.

Olecko (Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski)

Wraz z zakończeniem II wojny światowej do Olecka napłynęła ludność polska, głównie wyznania rzymskokatolickiego. Administracyjnie weszła ona w skład parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Z biegiem czasu podjęto myśl zbudowania nowej świątyni i parafii w Olecku. W latach osiemdziesiątych ordynariusz warmiński oraz proboszcz parafii oleckiej kilkakrotnie występowali do wojewody suwalskiego z prośbą o zgodę na erygowanie nowej parafii pw. NMP Królowej Polski, wydzielonej z parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Prośba ta była jednak załatwiana odmownie. Pomimo braku pozwolenia ze strony władz państwowych bp Julian Wojtkowski, wikariusz generalny, erygował nową parafię 15 sierpnia 1987 r., podczas uroczystości zakończenia nawiedzenia kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji warmińskiej.

Kościół pw. NMP Królowej Polski wybudowano w latach osiemdziesiątych na fundamentach kościoła poewangelickiego, który stał w centrum miasta, usytuowany na wzgórzu pośrodku rynku, a który został spalony przez wkraczające do Olecka wojska sowieckie w 1945 r. Wprawdzie po zakończeniu działań wojennych katolicy podjęli starania o odzyskanie tego obiektu, ale ówczesne władze państwowe nie udzieliły zezwolenia. W 1954 r. rozebrano więc pozostałe szczątki tej świątyni, a na jej miejscu urządzono plac zabaw dla dzieci. Dopiero na początku lat osiemdziesiątych wojewoda suwalski K. Jabłoński wydał pozwolenie na budowę kościoła parafialnego o powierzchni zabudowy 1106,7 m², powierzchni użytkowej – 2028,3 m² i kubaturze 29 070,7 m³. Z pięciu projektów zgłoszonych do konkursu na budowę świątyni został wybrany projekt mgr. inż. A. Nowakowskiego i mgr. inż. J. Pawłowskiego.

Kościół pw. NMP Królowej Polski jest zbudowany z czerwonej cegły w stylu współczesnym. Jego budowę rozpoczęto 24 września 1981 r., kamień węgielny wmurowano 2 października 1984 r., a poświęcenia dokonał ordynariusz warmiński bp Edmund Piszcz 8 września 1990 r. W 1986 r. została odprawiona w dolnym kościele pierwsza Msza św. – Pasterka. Jest to świątynia jednonawowa, dwukondygnacyjna, masywna, na planie wielokąta symetrycznego, nakryta dachem dwuspadowym. Całkowita długość kościoła wynosi 60 m, szerokość 34 m, wysokość do sklepienia 24 m, wysokość wieży – 36 m. W fasadzie – na osi – umieszczona została wieża o wysokości 36 m, nakryta hełmem ostrosłupowym, zwieńczona krzyżem o wysokości 5,5 m. Na wieży zamontowanych jest sześć dzwonów.

Kościół pw. NMP Królowej Polski ma wewnątrz o układzie jednonawowym. Sklepienie podtrzymuje dziesięć kolumn, oparte jest także na ścianach zewnętrznych. Sklepienie jest stylizowane na kształt kryształu.

W centralnej części świątyni w prezbiterium znajduje się wnęka, a w niej postać Matki Bożej Królowej Polski. Jest to rzeźba wykonana z drzewa lipowego przez artystę – rzeźbiarza Władysława Janię. Powyżej umieszczono krzyż z literami ułożonymi w słowo „MARIA”. Poniżej znajduje się tabernakulum, wbudowane w obramowanie z marmuru i ustawione na marmurowym słupie o przekroju kwadratu. W prezbiterium znajdują się także cztery wyrzeźbione figury, przedstawiające św. Józefa, św. Franciszka, św. Antoniego z Padwy i św. Maksymiliana Marii Kolbego. Ołtarz soborowy, dwie ambonki, podstawa pod krzyż drewniany znajdujący się obok ołtarza, świeczniki i chrzcielnica wykonane z białego marmuru w tym samym stylu. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny, dwupiętrowy, wsparty na dwóch filarach. Na drugim piętrze umieszczone są organy z przełomu roku 2001/2002. Ołtarz boczny, Matki Bożej Nieustającej Pomocy, usytuowany jest po stronie południowej kościoła. Do celów kultowych zaadaptowano także podziemia kościoła. Znajduje się tam m.in. dolny kościół, jednonawowy o sklepieniu stylizowanym na kształt kasetonów, wspartym na ośmiu filarach oraz dwie kaplice przedpogrzebowe.

Oprócz kościoła parafialnego na terenie parafii mieszczą się trzy kaplice: w Gordejkach Małych, w Jaśkach oraz w Szpitalu Rejonowym w Olecku. Pierwsza z nich powstała w 1993 r. Ulokowano ją w świetlicy byłego PGR-u Gordejki. W 2002 r. postanowiono dokonać przebudowy istniejącej kaplicy. W ciągu ośmiu miesięcy wybudowano nową świątynię z wieżą, obiekt o powierzchni 181,36 m², powierzchni użytkowej 156,15 m² i kubaturze 998 m³. Autorami projektu byli inż. W. Wojciechowski oraz konstruktor mgr inż. J. Uss. Uroczystego poświęcenia budynku i wmurowania kamienia węgielnego dokonał bp Edward Samsel 23 listopada 2002 r. Druga kaplica – pw. bł. Edmunda Bojanowskiego – znajduje się w Jaśkach. Erygował ją bp Edward Samsel 31 sierpnia 2001 r. Służy ona do odprawiania nabożeństw w ośrodku dla osób wymagających opieki długoterminowej. Z kolei kaplicę pw. św. Łukasza w Szpitalu Rejonowym w Olecku erygowano 13 grudnia 2000 r. (bp Edward Samsel). Została ona przeniesiona z byłego budynku szpitala, gdzie istniała od 1981 r.

Obecnie parafia jest siedzibą dekanatu oleckiego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, w skład którego wchodzi siedem parafii: Cichy, Judziki, Kowale Oleckie, Olecko (pw. NMP Królowej Polski), Olecko (pw. Świętej Rodziny), Szarejki i Świętajno.

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Wierni z parafii chowani są najczęściej na dwóch cmentarzach komunalnych w Olecku (Cmentarz komunalny przy ul. Gołdapskiej ma 3 ha powierzchni i powstał w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia; dziś cmentarz ten jest już zamknięty. Drugi cmentarz komunalny znajduje się przy ul. Wiejskiej. Uruchomiony został w 2003 r. i ma 4 ha powierzchni).

Plebania to budynek murowany, dwupiętrowy, o powierzchni użytkowej 2249,05 m² i wymiarach 36,97 m na 23,85 m, wybudowany w latach osiem-

dziesiątych ubiegłego stulecia, znajdujący się w bliskim sąsiedztwie kościoła (po drugiej stronie pl. Wolności pod nr. 18).

W latach 1995–2012 na terenie parafii pracowały siostry ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu (nazaretanki). Od 2013 r. zamieszkały w domu parafialnym i rozpoczęły swoją posługę siostry albertynki (praca przy kościele oraz nauczanie katechezy).

W 1997 r. parafia liczyła ok. 10 tys. katolików, podobnie zresztą jak w roku 2017. W jej skład wchodzi część Olecka położona na prawym brzegu rzeki Legi (ulice: al. Zwycięstwa (nr. 1–17), Armii Krajowej, Brzozowa, Chopina, Cicha, Czerwonego Krzyża, Dworek Mazurski, Gdańska, Gołdapska, Grabowa, Grunwaldzka (nr. 1–17), Jeziorna, 11 Listopada, Kajki, Kamienna, Kasztanowa, Kiepury, Klonowa, Kopernika, Kolejowa, Leśna, Letnia, Ludowa, Łąkowa, Moniuszki, Nocznickiego (nr. 1–22), Osiedle nad Legą, Paderewskiego, Parkowa, Partyzantów, 1 Maja (nr. 1–17), pl. Wieży Ciśnień, pl. Wolności, Przykamienna, Przytorowa, Sembrzyckiego, Składowa, Słoneczna, Słowiańska, Sokola, Spacerowa, Sportowa, Stroma, Szeremety, Szymanowskiego, Środkowa, Tunelowa, Wąska, Wiejska, Wieniawskiego, Wierzbowa, Wiśniowa, Wodna, Wojska Polskiego, Zielona, Zyndarma) oraz miejscowości: Dobki, Duły, Gordejki Małe, Gordejki, Jaśki, Kolonia Olecko, Olszewo oraz Sedranki.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Edmund Łagód (1980/1987–2010). W 2010 r. rządcą parafii został ks. Lech Norbert Janowicz. Obok proboszcza w parafii pracuje jeszcze kilku innych księży.

Z parafii pochodzi m.in. ks. Czesław Dadura, ks. Andrzej Kapuściński, ks. Tomasz Baliński, ks. Andrzej Opanowski, ks. Tomasz Makarewicz SAC, ks. Andrzej Sienkiewicz, ks. dr Zbigniew Chmielewski, ks. Artur Klepacki, ks. Wojciech Kuprewicz, ks. Krystian Ostrowski.

J. Sikora, *Z cyklu: Z wizytą w parafii NMP Królowej Polski w Olecku*, „Martyria” 2001, nr 2, s. 12–14; T. Hałat, A. Zajdel, *Siostry nazaretanki w Olecku*, „Martyria” 2001, nr 3, s. 7; Z. Chmielewski, *Organizacja parafii i dzieje duszpasterstwa katolickiego w Olecku od jej założenia do 1992 r.*, Warszawa 1998 [mps BWSDE]; W. Guzewicz, *Zarys dziejów parafii Olecka*, w: *Ziemia olecka na początku XXI wieku*, pod red. W. Krajewskiego, W. Guzewicza, „Episteme” 35(2004), s. 143–176; R. Demby, *Z dziejów ziemi oleckiej*, „Episteme” 35(2004), s. 9–66; R. Demby, *Powiat olecki po II wojnie światowej*, „Episteme” 35(2004), s. 67–140; R. Demby, *Abecadło oleckie*, Olecko 2005; Cz. Dadura, *Z dziejów parafii pw. NMP Królowej Polski w Olecku (1987–2008)*, Olecko 2009; W. Guzewicz, *Olecko*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 14, Lublin 2010, kol. 499–500; *Dzieje Olecka*, pod red. S. Achremczyka i in., Olecko 2010; W. Guzewicz, *Dzieje parafii i kościołów dekanatu oleckiego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Ełk 2011, s. 46–56; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 379–382; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 168–169.

BIBLIOGRAFIA

- Dzieje Olecka*, pod red. S. Achremczyka i in., Olecko 2010.
- Guzewicz W., *Dzieje parafii i kościołów dekanatu oleckiego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Elk 2011.
- Guzewicz W., *Kościół i parafia ziemi elckiej*, Elk 2008.
- Guzewicz W., *Olecko*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 14, Lublin 2010, kol. 499–500.
- Guzewicz W., „*Powiedz ludziom, niech więcej nie płaczą...*”. *Słownik biograficzny zmarłych księży diecezji elckiej (1992–2017)*, Elk 2017.
- Guzewicz W., *Przeszłość i teraźniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Elk 2012.
- Guzewicz W., *Sanktuaria diecezji elckiej*, Elk 2011.
- Guzewicz W., *W kręgu dziejów kościołów i parafii dekanatu pw. MB Królowej Polski w Augustowie*, Elk 2016.
- Guzewicz W., *Zarys dziejów parafii Olecka*, w: *Ziemia olecka na początku XXI wieku*, pod red. W. Krajewskiego, W. Guzewicza, „Episteme” 2004, t. 36, s. 143–176.
- Salamon M., *Życie religijne pod Krzyżem Oleckim*, [Elk] 2020.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017.
- Wojtkowski J., *Świątynie ewangeliczne przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992*, Olsztyn 2002.
- Ziemia olecka na początku XXI wieku*, pod red. W. Guzewicza, J. Krajewskiego, „Episteme” 2004, t. 36.

**CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF ELK
(PART 15)**

SUMMARY

The article presents the church centers in Monkinie (Our Lady of the Angels), Nowa Wieś Elcka (St. Joseph the Craftsman), Okartowo (Immaculate Heart of the Blessed Virgin Mary) and two in Olecko (Blessed Virgin Mary Queen of Poland and Exaltation of the Holy Cross).

KEYWORDS: Monkinie, Nowa Wieś Elcka, Okartowo, Olecko, Diocese of Elk, Catholic Church